

Journal of Urban Environmental Planning and Development

Vol 3, No 11, Autumn 2023

p ISSN: 2981-0647 - e ISSN: 2981-1201

Journal Homepage: <http://juep.iaushiraz.ac.ir/>

Research Paper

Analysis and Evaluation of Livability Indicators and Quality of Urban Environment: Citizens' Mental Image in Focus (Case Study: Ahvaz City)

Zahra Soltani*: Associate Professor, Department of Geography and Urban Planning, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran.

Majid Goodarzi: Associate Professor, Department of Geography and Urban Planning, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran.

Esmail Taher Molaa: Masters Student in Geography and Urban Planning, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran.

Received: 2023/03/09 PP 1-18 Accepted: 2023/04/17

Abstract

The quality of human settlements usually influences human health and wellbeing dramatically. With the development of the economy and urbanization in the past few decades, issues such as natural disasters, environmental pollution, heavy traffic, and high housing prices have increasingly arisen and have affected residents' quality of life, especially in urban areas. As a result, the urban environment's livability and quality have been widely noticed by the academic community, governments, and citizens. The present study aimed to compare the livability and quality of the urban environment, emphasizing the mental image of Ahvaz citizens. The present applied study employed a descriptive-analytical research method and library and survey research (field studies) data collection techniques. The findings showed that the relationship between the age of the residents and their level of satisfaction is positive and direct, so the higher their age, the higher their satisfaction level of living in the neighborhood. There is also a significant relationship between gender and the level of satisfaction with the quality of the residential environment. In this section, women are more satisfied with their residential areas than men. There is a significant relationship between the length of stay in the residential neighborhood and the level of satisfaction with the quality of the neighborhood. The longer citizens stay in the neighborhood, the higher the satisfaction with the neighborhood. The results indicate that the social indicator has the most significant effect on the satisfaction of the residential neighborhood (0.394). After that, the economic indicator (0.360), access to urban services and facilities (0.204), the quality of public transportation (0.108), and the physical quality of neighborhoods (0.064) are in order. The lowest effect is related to environmental health quality variables (0.031). Therefore, urban livability from the Ahvaz citizens's view was generally evaluated at an average to upper level.

Keywords: Quality of the environment, livability, mental image, Ahvaz city.

Citation: Soltani, Z., Goodarzi, M., & Taher Molaa, E. (2025): **Analysis and Evaluation of Livability Indicators and Quality of Urban Environment: Citizens' Mental Image in Focus (Case Study: Ahvaz City)**. Journal of Urban Environmental Planning and Development, Vol 3, No 11, PP 1-18.

© The Author(s) **Publisher:** Islamic Azad University of Shiraz

*. **Corresponding author:** Zahra Soltani, **Email:** z.soltani@scu.ac.ir, **Tel:** +989134129386

DOI: 10.30495/JUEPD.2023.1981983.1162

DOR:

Extended Abstract

Introduction

The quality of human settlements usually greatly affects human health and wellbeing. With the development of the economy and urbanization in the past few decades, issues such as natural disasters, environmental pollution, heavy traffic, and expensive housing have increasingly arisen and have affected residents' quality of life, especially in urban areas. As a result, the quality of the urban environment has received wide attention from the academic community, governments, and people. To describe and measure the quality of the urban environment, the terms livability and related concepts such as sustainability, quality of life, and well-being are prevalent. Livability as a construction and urban development goal has attracted wide attention in urban planning and urban geography. However, due to its interdisciplinary and multidimensional features, there is no single definition and concept of livability.

The rapid growth of urbanization and the economic problems of cities, especially Ahvaz, have led to the rapid increase of informal settlements in this city. The occurrence of an imposed war added to the growth of such settlements in Ahvaz City, and after that, the

reconstruction of the war-torn areas of Ahvaz City deprived the authorities of the opportunity to address this abnormal urban phenomenon. This study seeks to evaluate the mental image of the citizens regarding the quality of the environment and urban livability through the measurement of subjective indicators.

Methodology

The present applied study employed a descriptive-analytical research method. The data was collected via documentary and field study techniques. The data collection instrument was a researcher-made questionnaire with face validity. The statistical population consisted of all citizens (over 18 years old) living in Ahvaz city in 2016 (1,204,000 citizens). The sample size was obtained as 348 citizens based on the Cochran formula. The method of sampling was stratified sampling proportion to the population.

For data analysis, descriptive tests (frequency) and inferential tests (mean difference test including t-test and F-test, Pearson's correlation coefficient, multiple regression, and path analysis) were employed in SPSS v.26.

Results and discussion

The results indicate that the social indicator has the highest effect on satisfaction with the residential neighborhood (0.394). After that, the economic indicator (0.360), access to urban services and facilities (0.204), the quality of public transportation (0.108), and the physical quality of neighborhoods (0.064) are in the following ranks, respectively. The lowest level of influence is related to environmental health quality variables (0.031).

To determine how much of the variance of the dependent variable is explained by the causal model presented in the path analysis diagram, the coefficient of determination R^2 should be used. After calculation, R^2 obtained by Enter method for all variables in this research is presented in table number (9). The value of the coefficient of determination is 0.76; the

analytical model determines 76% of the set of dependent changes.

The results of the path analysis show that the social and economic indicators, access to urban services and facilities, the quality of public transportation traffic, the physical quality of neighborhoods, and the quality of environmental health are in the first to sixth influential ranks, respectively. The highest effect was for the social indicator (0.43), and the lowest effect (0.06) was for the quality of environmental health indicator.

Conclusion

The social indicator has a stronger relationship with the level of satisfaction. On the other hand, there is a weak relationship between the neighborhoods' physical quality and the

satisfaction level. The higher the economic level of the residents, the higher the satisfaction level of living in the neighborhood. The physical quality of neighborhoods has a stronger relationship with the economic indicator and a weaker relationship with the residents' satisfaction level. The more the

access to urban services and facilities increases, the more satisfied the residential neighborhood is. As the quality of public transportation increases, the level of satisfaction with the residential area's economic and social indicators also increases.

فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری

دوره ۳، شماره ۱۱، پاییز ۱۴۰۲

شاپا چاپی: ۰۶۴۷-۲۹۸۱ شاپا الکترونیکی: ۰۲۹۸۱-۱۲۰۱

Journal Homepage: <http://juep.iaushiraz.ac.ir/>

مقاله پژوهشی

تحلیل و ارزیابی زیست پذیری و کیفیت محیط شهری با تأکید بر تصویر ذهنی شهروندان (مطالعه موردی: شهر اهواز)

زهره سلطانی*: دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران
مجید گودرزی: دانشیار گروه جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران
اسماعیل طاهرملای: دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران

دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۱۸ صص ۱۸-۱ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۱/۲۸

چکیده

کیفیت سکونتگاه‌های انسانی معمولاً تأثیر زیادی بر سلامت و رفاه انسان دارد. با توسعه اقتصاد و شهرنشینی در چند دهه گذشته، برخی از مسائل از جمله بلایای طبیعی، آلودگی‌های زیست‌محیطی، ترافیک سنگین و گرانی مسکن به‌طور فزاینده‌ای به وجود آمده و کیفیت زندگی ساکنان را به‌ویژه در مناطق شهری تحت تأثیر قرار داده است. در نتیجه زیست پذیری و کیفیت محیط شهری مورد توجه گسترده جامعه دانشگاهی و همچنین دولت‌ها و مردم قرار گرفته است. به همین منظور، پژوهش حاضر باهدف تحلیل و ارزیابی زیست پذیری و کیفیت محیط شهری با تأکید بر تصویر ذهنی شهروندان در شهر اهواز تدوین شده است. پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و به لحاظ ماهیت و روش انجام، توصیفی - تحلیلی و مبتنی بر مطالعات کتابخانه ای و بررسی‌های پیمایشی (میدانی) است. یافته‌های پژوهش نشان داد که رابطه‌ی میان سن ساکنان و میزان رضایت آن‌ها مثبت و مستقیم می‌باشد. به‌گونه‌ای که هر چه میزان سن آن‌ها بالاتر برود، سطح رضایت‌مندی آن‌ها از سکونت در محله افزایش می‌یابد. میان جنسیت و سطح رضایت از کیفیت محیط مسکونی نیز رابطه‌ی معناداری وجود دارد. در این بخش، میزان رضایت زنان از محلات مسکونی‌شان بیش از مردان است. بین مدت اقامت در محله مسکونی و سطح رضایت از کیفیت محله رابطه معناداری وجود دارد. هر چه مدت اقامت افراد در محلات افزایش یابد، به سطح رضایت از محله سکونت نیز افزوده می‌گردد. نتایج به‌دست آمده حاکی از آن است که شاخص اجتماعی بیشترین تأثیر را بر رضایت‌مندی از محله‌ی مسکونی (۰/۳۹۴) دارد و پس از آن به ترتیب شاخص اقتصادی (۰/۳۶۰)، دسترسی به خدمات و تسهیلات شهری (۰/۲۰۴)، کیفیت تردد حمل‌ونقل عمومی (۰/۱۰۸) و کیفیت کالبدی محلات (۰/۰۶۴) قرار دارد. کمترین میزان تأثیر مربوط به متغیرهای کیفیت بهداشت محیط (۰/۰۳۱) است. بنابراین زیست پذیری شهری از دید شهروندان شهر اهواز به‌طور کلی در سطح متوسط روبه بالا ارزیابی شده است.

واژه‌های کلیدی: کیفیت محیط، زیست پذیری، تصویر ذهنی، شهر اهواز.

استناد: سلطانی، زهره؛ گودرزی، مجید؛ و اسماعیل طاهرملای. (۱۴۰۳). تحلیل و ارزیابی زیست پذیری و کیفیت محیط شهری با تأکید بر تصویر ذهنی شهروندان (مطالعه موردی: شهر اهواز). فصلنامه برنامه‌ریزی و توسعه محیط شهری، سال ۳، شماره ۱۱، صص ۱-۱۸.

ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شیراز

© نویسندگان

DOI: 10.30495/JUEPD.2023.1981983.1162

DOR:

بیان مسئله

شهرها به‌عنوان مهم‌ترین و پیچیده‌ترین سازه‌های بشری، دربردارنده فرایندهای متنوع کالبدی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و محیط‌زیستی هستند که در طول تاریخ همواره در حال تحول و بازآفرینی بوده‌اند (Davodi et al., 2022: 8). این پویایی فضایی و اجتماعی در دهه‌های اخیر به‌واسطه‌ی رشد پرشتاب جمعیت و فرآیند جهانی‌شدن، ابعاد گسترده‌تری یافته و شهرها را با چالش‌های متعددی مواجه ساخته است. گسترش بی‌رویه شهرنشینی و تمرکز فعالیت‌های اقتصادی در فضاهای شهری، علاوه بر آن‌که فرصت‌هایی برای توسعه فراهم کرده، پیامدهایی چون تشدید نابرابری‌های فضایی، تخریب محیط‌زیست، بحران هویت فضایی و کاهش کیفیت زندگی شهری را نیز در پی داشته است (Ouyang et al., 2017: 436). در این میان، **زیست‌پذیری شهری** به‌عنوان یکی از مفاهیم کلیدی در ادبیات توسعه پایدار، اهمیت فزاینده‌ای یافته است. زیست‌پذیری از جمله شاخص‌های راهبردی برای ارزیابی کیفیت زندگی و میزان رضایت‌مندی شهروندان از محیط زندگی خود به شمار می‌رود و از نظر مفهومی، بر درهم‌تنیدگی ابعاد اجتماعی، کالبدی، اقتصادی، محیط‌زیستی و روان‌شناختی دلالت دارد. این مفهوم به دنبال ایجاد محیطی انسانی، ایمن، سالم، قابل‌دسترس، پاسخ‌گو به نیازهای شهروندان و سازگار با منابع طبیعی است که در آن ساکنین بتوانند به شکلی مطلوب و رضایت‌بخش زندگی کنند (Hekmati et al., 2023: 144).

شهرها در دهه‌های اخیر با بحران‌های بی‌سابقه‌ای روبه‌رو شده‌اند که از جمله می‌توان به تخریب زیست‌محیطی، نابسامانی نظام کاربری اراضی، افزایش سکونتگاه‌های غیررسمی، مهاجرت بی‌رویه و تشدید فقر شهری اشاره کرد. کیفیت پایین محیط‌زیست شهری، بحران مسکن، ناامنی، ترافیک، آلودگی هوا و صوتی، کمبود فضاهای سبز، عدم تعادل کاربری‌های شهری، نبود مشارکت مردمی در فرآیند برنامه‌ریزی و نبود عدالت فضایی، از عواملی هستند که به کاهش زیست‌پذیری در شهرهای جهان، به‌ویژه در شهرهای درحال توسعه انجامیده‌اند (Heydari et al., 2022: 27). در چنین بستری، توجه به تجربه و تصویر ذهنی شهروندان نسبت به محیط زندگی‌شان، به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم برای ارزیابی کیفی وضعیت زیست‌پذیری، ضرورت می‌یابد.

تصویر ذهنی شهروندان از شهر و کیفیت محیط زندگی، متأثر از عوامل عینی و ذهنی متعددی است که از رهگذر تعامل افراد با فضا شکل می‌گیرد. از منظر شناختی، تصویر ذهنی می‌تواند هم بازتابی از واقعیت عینی شهر باشد و هم نمایانگر برداشت‌های ذهنی و ارزش‌گذاری‌های افراد در برابر عناصر و فضاهای شهری. در این راستا، استفاده از شاخص‌های ذهنی همچون ادراک، احساس تعلق، رضایت‌مندی، امنیت، دسترسی‌پذیری و زیبایی‌شناسی در کنار شاخص‌های عینی مانند کیفیت خدمات شهری، وضعیت کالبدی بافت، میزان دسترسی به حمل‌ونقل عمومی، وجود فضاهای باز و سبز و سطح آلودگی، می‌تواند دیدی جامع‌تر از کیفیت محیط شهری ارائه دهد. از طرفی، شهر اهواز به‌عنوان یکی از کلان‌شهرهای جنوب غربی کشور با پیشینه تاریخی، فرهنگی و اقتصادی خاص خود، در سال‌های اخیر با چالش‌های متعددی در حوزه زیست‌پذیری مواجه شده است. وجود سکونتگاه‌های غیررسمی، آلودگی شدید هوا ناشی از ریزگردها و صنایع سنگین، کمبود زیرساخت‌های شهری، فرسودگی بافت‌های مسکونی، بحران آب و مشکلات عدیده در مدیریت شهری، از جمله عواملی هستند که کیفیت زندگی در این شهر را به‌شدت تحت تأثیر قرار داده‌اند. همچنین وقوع جنگ تحمیلی و خسارات ناشی از آن به زیرساخت‌های شهری، موجب گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی در اطراف شهر شده است، به‌طوری‌که بخش قابل‌توجهی از جمعیت شهری اهواز در این مناطق زندگی می‌کنند که فاقد حداقل استانداردهای زیستی، بهداشتی و خدماتی هستند.

پس از پایان جنگ و شروع بازسازی، تمرکز مدیران بر بازگرداندن کارکردهای اساسی به مناطق آسیب‌دیده، موجب غفلت از توسعه متوازن و عدالت فضایی شد. از این‌رو، فرایندهای بازسازی بدون توجه کافی به ابعاد اجتماعی و کیفی زندگی شهری، به بازتولید نابرابری‌های فضایی انجامید. در نتیجه بسیاری از مناطق شهر، به‌ویژه حاشیه‌نشین‌ها، از کیفیت محیطی مناسبی برخوردار نبوده و این امر منجر به شکل‌گیری تصویر منفی از شهر در ذهن ساکنان شده است.

در شرایط کنونی، که رویکردهای نوین برنامه‌ریزی شهری بر انسان‌محوری و ارتقاء کیفیت زندگی تأکید دارند، شناخت دیدگاه‌ها، تجارب و انتظارات شهروندان نسبت به محیط زندگی‌شان، می‌تواند ابزار مؤثری برای بازتعریف سیاست‌های توسعه شهری باشد. بررسی تصویر ذهنی شهروندان نسبت به کیفیت محیط شهری، امکان شناسایی اولویت‌ها، نیازها و مشکلات را از منظر کاربران اصلی فضا (یعنی ساکنان) فراهم می‌سازد. همچنین این رویکرد موجب می‌شود که برنامه‌ریزی شهری از حالت فن‌محور و بالا به پایین، به سمت برنامه‌ریزی مشارکتی، پاسخ‌گو و مبتنی بر تجربه زیسته افراد سوق یابد.

با در نظر گرفتن شرایط خاص شهر اهواز، از جمله ترکیب قومیتی متنوع، چالش‌های محیط‌زیستی جدی، گسترش فزاینده سکونتگاه‌های غیررسمی و فرسودگی شدید زیرساخت‌ها، ارزیابی ذهنی شهروندان از کیفیت محیط زندگی می‌تواند درک دقیقی از نقاط ضعف و قوت محیط شهری فراهم کند. این ارزیابی به‌ویژه در طراحی مداخلات سیاستی، تدوین طرح‌های توسعه شهری و ارتقاء سطح زیست‌پذیری در محلات شهری، نقش مهمی ایفا خواهد کرد.

با توجه به اهمیت مضاعف نقش شهروندان در ارتقاء کیفیت محیط زندگی و تحقق توسعه پایدار شهری، رویکرد تحلیل تصویر ذهنی می‌تواند به‌عنوان ابزاری کیفی، مکمل مطالعات کمی در حوزه زیست‌پذیری باشد. این رویکرد ضمن تأکید بر ارزش‌های انسانی، فرهنگی محلی، و زمینه‌مندی، قادر است پیچیدگی‌های اجتماعی و ادراکات متنوع افراد از فضاهای شهری را بازنمایی کند. در این راستا سؤالات این پژوهش به شرح ذیل است:

- بین ویژگی‌های جمعیت‌شناختی شهروندان (جنسیت، سن، تحصیلات، وضعیت اشتغال و مدت اقامت) و میزان رضایت از محله‌های مسکونی در شهر اهواز چه رابطه‌ای وجود دارد؟
- کدامیک از شاخص‌های کیفیت محیط شهری (اقتصادی، اجتماعی، کالبدی، دسترسی به خدمات، حمل‌ونقل عمومی و بهداشت محیط) بیشترین تأثیر را بر میزان رضایت‌مندی شهروندان اهواز دارد؟
- آیا میزان رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط شهری بر اساس تصویر ذهنی آنان قابل تبیین است؟
- مدل علی (تحلیل مسیر) بین متغیرهای کیفیت محیط و میزان رضایت‌مندی شهروندان از محله‌های مسکونی چه میزان از واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌کند؟
- آیا دسترسی به خدمات و تسهیلات شهری و کیفیت حمل‌ونقل عمومی، واسطه تأثیر غیرمستقیم شاخص‌های دیگر بر رضایت‌مندی از محله‌های مسکونی هستند؟

پیشینه و مبانی نظری تحقیق

نقش تصویر ذهنی در شکل‌گیری محیط‌های سکونتی در شهر

به‌طور کلی فضاهای شهری علاوه بر آن‌که بیشترین ارتباط را با شهروندان و محیط زندگی‌شان دارند، نقش بسزایی نیز در ایجاد «هویت بخشی» و «برقراری احساس آرامش» در شهرها ایفا می‌کنند. این دسته از فضاها با در بر گرفتن سه بعد «کالبد»، «عملکرد» و «معنا» در صدد افزایش سطح کیفیت زندگی شهری و تشویق شهروندان جهت برقراری هر چه بیشتر تعاملات اجتماعی محیط‌های شهری می‌باشند. روابط میان انسان و محیط نشان می‌دهد که یک رابطه دوطرفه میان ویژگی‌های محیط شهری از یک‌سو و ادراک، شناخت، ارزیابی و رفتار انسانی از سوی دیگر وجود دارد (Saraei & Yarahmadi, 2022: 41).

ادراک به معنی فرایندی ذهنی یا روانی است که گزینش و سازمان‌دهی اطلاعات حسی و نهایتاً معنی بخشی به آن‌ها را به‌گونه‌ای فعال به عهده دارد. پدیده ادراک، فرایندی ذهنی است که در طی آن تجارب حسی معنی‌دار می‌شود و از این راه انسان روابط امور و معانی اشیاء را درمی‌یابد (Irvani, M., & Khodapanahi, 1992: 22). ادراک به‌اندازه‌ای سریع در ذهن آدمی صورت می‌گیرد که هم‌زمان با احساس به نظر می‌رسد. ادراک به دنبال احساس‌های مجزا از هم صورت نمی‌گیرد، بلکه ذهن افراد، آن‌ها را به‌عنوان مجموعه‌ای معنی‌دار و در ارتباط باهم درمی‌یابد. تجربیات و یادگیری‌های قبلی، حالت انگیزش در لحظه ادراک به‌سرعت فراهم می‌آید و بر ادراک تأثیر زیادی دارد هر ادراکی بر اساس انتظارات و پیش‌داوری‌های ادراکی صورت می‌گیرد (Allahgholipour Melayoussef & Hafezifar, 2021: 152).

مفهوم کیفیت و کیفیت محیط شهری

به‌طور کلی کیفیت واژه‌ای است که در تمامی رشته‌های هنری، علمی و صنعتی به شکل شهودی (درون ذهن) درک و به‌صورت مستمر در چارچوب گفتمان حوزه‌های مربوطه به‌کاربرده می‌شود. با این وجود، تلاش برای درک کامل معنای این واژه، تلاشی ساده و آسان نیست. دشواری این امر نه به‌واسطه معنای شهودی واژه (که به‌سادگی قابل وصف است)، بلکه از سرشت متکثر و چندگانه آن سرچشمه می‌گیرد «کیفیت» مفهومی دوجوهی است، یعنی مفهومی است «روشن و واضح» ولی درعین حال «چندپهلوی» مفهومی است قابل فهم، ولی درعین حال «فرار» که به‌راحتی تعریف شدن نمی‌دهد (Barati, N., & Kakavand, 2013: 27).

گرچه تعریف کیفیت زندگی در کشورهای مختلف متفاوت است، با این وجود، در برنامه‌های توسعه بر بهبود کیفیت زندگی به‌عنوان یک هدف کلی و اصلی تأکید می‌گردد (Amanpour, S., & Daripour, 2014: 72). کیفیت محیط تأثیر بسیار زیادی در موفقیت فضاهای شهری و محیط‌های پیاده ایفا می‌نماید. رویکرد بررسی معیارها و فاکتورها و کیفیاتی که فضای شهری را می‌سازند و از فضای محدود و نامفهوم به‌سوی یک فضای پاسخ‌ده سوق می‌دهند، دارای جنبه‌های متنوع و گوناگونی است. کیفیت فضاهای مسکونی (اعم از درونی و بیرونی) می‌تواند با برآورد میزان رضایت یا رفاه استفاده‌کننده از آن مورد ارزیابی قرار گیرد. واژه‌ی کیفیت به‌عنوان «مناسب بودن برای استفاده» تلقی شده و رضایت‌مندی استفاده‌کننده برحسب ابعاد دوگانه‌ای مطالعه گردیده که عبارت‌اند از ویژگی‌های کیفیت فضایی /

روانی - اجتماعی و خصوصیت عملکردی. کیفیت زندگی از سال ۱۹۷۰ به طور مشخص و قابل ملاحظه‌ای در مطالعات اجتماعی لحاظ شده است و معنای وسیعی در ارتباط با خوشبختی در جوامع دارد و هدف آن قادر ساختن مردم برای دستیابی به اهدافشان و رسیدن به زندگی ایدئال است (Haghi et al., 2022: 112). کیفیت محیط مجموعه شرایط اجتماعی - فرهنگی و کالبدی محیط شهری که نشان‌دهنده میزان رضایت یا عدم رضایت شهروندان از محیط می‌باشد (Barati, N., & Kakavand, 2013: 27). کیفیت محیط به عنوان «معیاری برای اندازه‌گیری شرایط محیطی نسبت به نیازهای یک یا چندگونه یا هر نوع نیاز یا هدف انسانی» تعریف می‌شود؛ به عبارت دیگر، این مجموعه‌ای از جنبه‌های زیست محیطی است که بر موجودات موجود در محیط طبیعی آن‌ها تأثیر می‌گذارد؛ مانند کیفیت هوا و آب‌های سطحی و آشامیدنی، حاصلخیزی خاک، آلودگی‌های خانگی و صنعتی، افزایش بیش از حد جمعیت و آلودگی صوتی. به معنای دیگر، کیفیت محیط یعنی ویژگی‌های مادی و غیرمادی ساخته شده از سوی انسان و محیط طبیعی که ساختارهای اجتماعی و فرهنگی گروه خاصی از مردم را پشتیبانی می‌کند و از این رو، رضایت آن‌ها را در نظر می‌گیرد که ممکن است تأثیر مثبت یا منفی بر تجربه درک شده از ساکنان جامعه داشته باشند (MohammadEbrahimi & Oshnooei Nooshabadi, 2022: 51).

کیفیت محیط سکونت شهری

مکان، عنصر اصلی هویت ساکنان آن است و انسان با شناخت مکان می‌تواند به شناخت خود نائل آید (سیدیان و بیغمی، ۱۳۹۴: ۱). کیفیت محیط سکونت شهری معمولاً از طریق شاخص‌های ذهنی حاصل از پیمایش و ارزیابی ادراکات و رضایت شهروندان از زندگی شهری و محیط سکونتی آنان، یا با استفاده از شاخص‌های عینی حاصل از داده‌های ثانویه، اندازه‌گیری شود؛ تا بدین وسیله سنجشی سیستماتیک در خصوص میزان رضایتمندی بهره‌مندی شهروندان از ویژگی‌های محیطی - اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و مدیریتی محیط سکونت به دست آید (Shokrgozar et al., 2018: 94).

خصلت‌های ساکنین محلات و فعالیت آن‌ها به عنوان دو عامل مهم و تعیین کننده در کیفیت زندگی محسوب می‌شوند. هر دو خصلت مذکور به تبع شرایط مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست محیطی در جوامع مختلف، شهرهای مختلف و محله‌های مختلف، از تنوع لازم برخوردار هستند (Asadi & Mahmoudi, 2015: 44). منظور از کیفیت زندگی شهری توجه به شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی، محیطی و روانی در دو وجه عینی (کمی) و ذهنی (کیفی) در روند برنامه‌ریزی کیفیت زندگی شهری است. بدین معنا که علاوه بر اندازه‌گیری شاخص‌ها به صورت مشخص و عینی می‌باید ذهنیت و نوع نگاه شهروندان به این شاخص‌ها نیز مورد توجه قرار گیرد (پور جعفر، ۱۳۸۴: ۸). می‌توان گفت که شاخص‌های عینی بر اساس فراوانی یا کمیت اندازه‌گیری و شاخص‌های ذهنی بر اساس پاسخ‌های روانی مانند رضایت شغلی، خوشحالی در میان دیگران و ... مورد سنجش قرار می‌گیرند (Kharazmi, 2004: 5).

زیست پذیری شهری

تاکنون تعریف روشن و واحدی از مفهوم زیست پذیری ارائه نشده است. به اعتقاد کندی و بای این مسئله ناشی از عدم اتفاق نظیر و وجود برخی ابهامات در این زمینه است اما هلن معتقد است این تفاوت آرا در میان محققین، امری عادی است؛ زیرا زمینه‌های علمی آنان با یکدیگر متفاوت بوده و هر یک به تناسب نوع تخصص خود، تعریف خاصی از آن را ارائه کرده‌اند. در این قسمت سعی شده است تا با مرور برخی از این تعاریف و دیدگاه‌ها، به درک بهتری از این انگاره دست‌یابیم.

در فرهنگ‌نامه شهرسازی کوان وهال برای شناخت هرچه بهتر واژه زیست پذیری، از واژه Liveability یا Livability معانی مشابهی نظیر: «مناسب برای زندگی»، «فراهم ساختن کیفیت زندگی خوب» و همچنین «مکان مناسبی برای زندگی» ارائه شده است. بدین ترتیب می‌توان واژه زیست پذیری را مترادف با مفهوم «شرایط زندگی» تفسیر کرد که می‌کوشد شرایط و قابلیت‌های زیستی موجود در یک مکان را تبیین نماید (Irandoost et al., 2012: 104).

با وجود تشابه بسیار زیادی که بین دو ایده زیست پذیری و کیفیت زندگی وجود دارد (اغلب این دو عبارت در برنامه‌ریزی شهری به جای یکدیگر استفاده می‌شوند)، اما تمایز میان این دو را می‌توان در وجود امکانات محیط‌های ساخته شده و طبیعی (زیست پذیری) و تجربه و قضاوت (خوب، بد یا بی تفاوت) کاربران پس از استفاده از آن‌ها (کیفیت زندگی) بیان کرد. این تفسیر، گویای آن است که کیفیت زندگی تنها در سایه وجود شرایط مناسب برای زندگی (زیست پذیری) در یک مکان، محقق خواهد شد (Irandoost et al., 2012: 104).

شهر زیست پذیر به عنوان اتصال بین گذشته و آینده مطرح است: شهر زیست پذیر شهری است که از نشان‌های تاریخ (محوطه‌ها، ساختمان‌ها، ساختارها) محافظت می‌کند. همچنین شهری است که علیه هرگونه هدر دادن منابع طبیعی و آنچه که باید به صورت دست‌نخورده برای آیندگان نگاهداری شود، مبارزه می‌کند (Majedi, H and Bandarabad, 2013: 66). بر این اساس، زیست پذیری را می‌توان زیرمجموعه انگاره کلی تر پایداری در نظر گرفت که سعی در تحقق اهداف پایداری در سطح جوامع محلی دارد (Irandoost et al., 2012: 104).

در هر پژوهش علمی، بررسی پیشینه پژوهش‌های مرتبط با موضوع مورد مطالعه برای آگاهی از یافته‌های آن‌ها و در نهایت مقایسه یافته‌های پژوهش با یافته‌های دیگر پژوهش‌های صورت گرفته از ضروریات است. بنابراین در ادامه پیشینه پژوهش‌های خارجی و سپس پیشینه پژوهش‌های داخلی مرتبط با موضوع تحقیق ارائه می‌شود.

Sofesk (2017) در پژوهشی با عنوان «زیست پذیری در یک شهر از طریق راه‌حل‌های هوشمند و برنامه‌ریزی شهری به‌منظور توسعه آینده زیست پذیر پایدار شهر اسکوپیه» به این نتیجه رسید که دسته اول شهرها دارای ویژگی‌های زیست‌محیطی و ارزش فرهنگی و تاریخی هستند، مانند نیویورک، لندن، رم، پاریس و مسکو؛ دسته دوم، شهرهای دارای سیستم تکنولوژی شهری هستند، مانند دبی و ژوهانسبورگ که زندگی در آن‌ها برای ساکنانشان بسیار جذاب است.

Al-Thani et al (2019) در تحلیل رابطه پایداری شهری و زیست پذیری در شهر دوحه قطر که به بررسی وضعیت محلات پرداخته‌شده، به این نتیجه رسیدند که تراکم و ناکارآمدی سیستم مدیریت شهری باعث سفرهای زیاد و استفاده از وسایل نقلیه شخصی شده که این امر اداره شهر را در ابعاد مختلف تحت تأثیر قرار داده است.

Krishnan & Firoz (2020) در پژوهشی با عنوان «ارزیابی کیفیت محیط شهری و منطقه‌ای و تحلیل فضایی به ارزیابی کیفیت محیطی با توسعه شاخص کیفیت محیطی (EQI) برای منطقه ارناکولام در کرالا، هند» پرداخته‌اند؛ نتایج به‌دست‌آمده از تجزیه و تحلیل نشان می‌دهد منطقه مورد مطالعه از کیفیت کلی محیطی پایینی برخوردار است. منطقه در نظر گرفته‌شده در این مقاله دارای ویژگی‌های برجسته الگوهای سکونتگاهی، توزیع جمعیت و توزیع کاربری اراضی است که نشان‌دهنده گذار واضح در شاخص کیفیت محیطی واحدهای سکونتگاهی مختلف است.

Juntti (2021) در پژوهشی به کیفیت محیطی شهری و رفاه در بافت شهرنشینی ناقص در برزیل: تجربه ادغام مستقیم خدمات اکوسیستم در برنامه‌ریزی پرداخته‌اند؛ یافته‌ها نشان می‌دهند رابطه بین ارائه خدمات اکوسیستمی و رفاه به‌صورت دوطرفه بهتر درک می‌شود تا یک‌طرفه. اگرچه در مقیاس محله، ترس از جرم و دسترسی ضعیف به خدمات شهری می‌تواند مانع تعامل مثبت با فضای سبز شهری شود.

Alderton et al (2022) در مقاله خود با عنوان «بومی‌سازی مفهوم زیست پذیری در شهر بانکوک در کشور تایلند»، به این نتیجه رسیدند که جرم و جنایت، فضای سبز، کیفیت هوا، کیفیت آب، دسترسی به معابد، دسترسی به مدارس، مدیریت پسماند، تعامل اجتماعی، امنیت شغلی، درآمد، آموزش، سلامت، ترافیک، فاضلاب، دسترسی به تفرجگاه‌ها و اماکن ورزشی، حمل‌ونقل عمومی، قیمت مسکن و زیرساخت‌های محلی، مهم‌ترین مؤلفه‌های مؤثر در میزان زیست پذیری در شهر بانکوک است.

Li et al (2022) در پژوهشی به این موضوع پرداخته‌اند که آیا تغییر استانداردهای رسمی ارزیابی ارتقا به بهبود کیفیت محیط‌زیست شهری کمک می‌کند؟ نتایج نشان می‌دهد متفاوت از تأثیر منفی زیست‌محیطی ناشی از ارزیابی سنتی، هنگامی که استانداردهای ارزیابی رسمی ترویج تغییر می‌کند، یعنی زمانی که در ارزیابی زیست‌محیطی گنجانده می‌شود، انگیزه رسمی ترویج می‌تواند به‌طور فعال بهبود کیفیت محیطی منطقه‌ای را ارتقا دهد و این نتیجه این امر بر بهبود کیفیت محیط‌زیست در مناطق توسعه‌نیافته اقتصادی و مناطق آسیب‌پذیر تأثیر بسزایی دارد.

Rahnama et al (2019) در مقاله‌ای با عنوان «ارزیابی و سنجش زیست پذیری شهری در کلان‌شهر اهواز» به این نتیجه رسیدند که منطقه سه شهر اهواز دارای بیشترین میزان زیست پذیری و منطقه پنج شهر اهواز دارای کمترین میزان زیست پذیری نسبت به سایر مناطق هستند. برای روشن تر شدن وضعیت هریک از مناطق مورد مطالعه کل مناطق در سه طیف دسته‌بندی شدند. درمجموع سه منطقه شهر دارای وضعیت مطلوب، یک منطقه نیمه مطلوب و چهار منطقه دارای وضعیت نامطلوب بودند؛ بنابراین برنامه‌ریزی متوازن بین مناطق و رسیدگی به وضعیت مناطق دارای وضعیت نامطلوب باید در سرلوحه وظایف مسئولین امور قرار گیرد.

Saraei & Yarahmadi (2022) در پژوهش خود با عنوان «شناسایی زیست پذیری ارزیابی مؤلفه‌های مؤثر بر زیست پذیری در نواحی شهری (مطالعه موردی: شهر اسفراین)» به این نتیجه رسیدند که مؤلفه‌هایی چون مسکن مناسب و هویت و حس تعلق مکان، سطح درآمد، آموزش و کیفیت آن، کیفیت پیاده‌روها و فضاهای عمومی، دسترسی به مراکز تجاری و خدماتی، دسترسی به مراکز درمانی، پارک و فضاهای سبز ازجمله مهم‌ترین عوامل مؤثر بر زیست پذیری شهری در محدوده مورد مطالعه هستند. زیست پذیرترین محلات شهری اسفراین در میان محلات بیست‌گانه، محلات ۲۰، ۱۶ و ۱۴ هستند. همچنین در میان ابعاد مورد بررسی، بعد زیست‌محیطی به دلایلی چون وضعیت مطلوب آب‌وهوایی، فضاهای باز و سبز شهری و چشم‌اندازهای زیبا در وضعیت مطلوبی است، اما سه بعد اجتماعی، اقتصادی و کالبدی در وضعیت متوسط رو به پایین قرار دارند.

Khanmohammadi (2023) در مقاله‌ای با عنوان «رویکرد تطبیقی کیفیت محیط شهری با تأکید بر تصویر ذهنی شهروندان شهر تهران» به این نتیجه رسید که میزان رضایت زنان از محلات مسکونی‌شان بیش از مردان است. میان مدت اقامت در محله مسکونی و سطح رضایت از کیفیت محله رابطه معناداری وجود دارد. هر چه مدت اقامت افراد در محلات افزایش یابد، سطح رضایت از محله سکونتی افزوده می‌شود. تنها معیارهای کالبدی و فیزیکی تعیین‌کننده کیفیت محیط مسکونی نیستند، بلکه توجه به ایجاد بناهای پایدار و نوساز مطابق با ویژگی‌های اجتماعی، بومی، جوی و اقتصادی می‌تواند در بالا بردن سطح رضایت شهروندان از کیفیت محیط مسکونی‌شان بسیار مؤثر باشد. در نهایت انطباق کیفیت ذهنی و عینی محیط مسکونی در راستای یکدیگر راه‌حل کلیدی جهت ارتقای کیفیت کل محیط مسکونی مطرح می‌شود.

Bayramzadeh & Shahsavar (2023) در مقاله‌ای با عنوان «اولویت‌بندی مناطق شهری از منظر شاخص‌های کالبدی و محیط‌زیستی زیست پذیری (نمونه موردی: مناطق ۵ گانه شهر ارومیه)» به این نتیجه رسیدند که شاخص‌های کالبدی و محیط‌زیستی در منطقه ۱ ارومیه، وضعیت بهتری نسبت به سایر مناطق دارد و مناطق ۲ و ۳ در سطح پایین‌تری نسبت به سطح متوسط قرار دارند و نیازمند توجه ویژه مدیریت شهری هستند. با توجه به ارزیابی‌های صورت گرفته با استفاده از مدل تاپسیس، منطقه ۱ رتبه اول، منطقه ۵ رتبه دوم، منطقه ۴ رتبه سوم، منطقه ۳ رتبه چهارم و منطقه ۲ رتبه پنجم را از منظر برخورداری از شاخص‌های کالبدی و محیط‌زیستی زیست پذیری کسب نموده‌اند.

Khakpoor et al (2023) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل عوامل مؤثر بر میزان زیست پذیری محله‌های متراکم شهر بر اساس نقشه شناختی فازی (مورد مطالعه شهر آمل)» به این نتیجه رسیدند که شاخص‌های زمین و تراکم، رضایت از سکونت، اندازه قطعات، تعاملات اجتماعی، گوناگونی مسکن و رونق و شکوفایی اقتصاد محله ۶ شاخص مهم از نظر محوریت هستند که بیشترین اثرگذاری و اثرپذیری در ارتباط با سایر شاخص‌های زیست پذیری دارند در این میان شاخص زمین و تراکم دارای محوریت بیشتری نسبت به سایر عوامل است اندازه قطعات در رتبه دوم اهمیت قرار می‌گیرد این دو شاخص بیشترین اثرگذاری را در سایر متغیرها دارند شاخص رضایت از سکونت بیشترین تأثیرات را از سایر متغیرها دریافت می‌کند.

مواد و روش تحقیق

پژوهش حاضر به لحاظ هدف، کاربردی و از نظر نوع، توصیفی - تحلیلی می‌باشد. داده‌های این پژوهش به روش اسنادی و میدانی گردآوری شده است. جامعه آماری این پژوهش شامل تمامی افراد (بالای ۱۸ سال) ساکن شهر اهواز در سال ۱۳۹۵ است که تعداد آن معادل ۱/۲۰۴/۰۰۰ نفر است. محاسبه حجم نمونه برابر با ۳۴۸ نفر بوده که از طریق فرمول کوکران برآورد گردیده است. شیوه نمونه‌گیری به صورت نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب با حجم بوده است. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS.26 صورت گرفته است.

جدول ۱- شاخص‌ها و گویه‌های مؤثر بر زیست پذیری و کیفیت محیط در شهر اهواز

شاخص	گویه
اقتصادی	قیمت زمین، میانگین درآمد محلات، مالکیت خصوصی
اجتماعی	کیفیت روابط همسایگی، کیفیت امنیت اجتماعی، مشارکت اجتماعی، رضایت ساکنان از محله، میزان باسواد
کیفیت کالبدی محلات	کیفیت واحد مسکونی، کیفیت ابنیه
دسترسی به خدمات و تسهیلات شهری	دسترسی به فضای سبز، دسترسی به خدمات (مدرسه، درمانگاه، خرید روزانه و هفتگی)، میزان رضایت‌مندی از امکانات رفاهی
کیفیت تردد حمل‌ونقل عمومی	دسترسی به سواره به واحد مسکونی، دسترسی به حمل‌ونقل عمومی، کیفیت خیابان‌ها و کوچه‌ها
کیفیت بهداشت محیط	میزان رضایت از ساکنان از چگونگی دفع فاضلاب و آب‌های سطحی، جمع‌آوری زباله

مأخذ: (Lotfi et al., 2011: 76)

ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه محقق ساخته بود که دارای اعتبار صوری است. پس از انجام ضریب آلفای کرونباخ، پایایی برای متغیرهای اصلی تحقیق مطابق جدول شماره (۲)، به دست آمده است.

جدول ۲- ضرایب آلفای کرونباخ متغیرهای اصلی تحقیق

متغیرهای اصلی تحقیق	تعداد گویه	مقدار آلفای کرونباخ
اقتصادی	۳	۰/۷۳
اجتماعی	۵	۰/۸۱

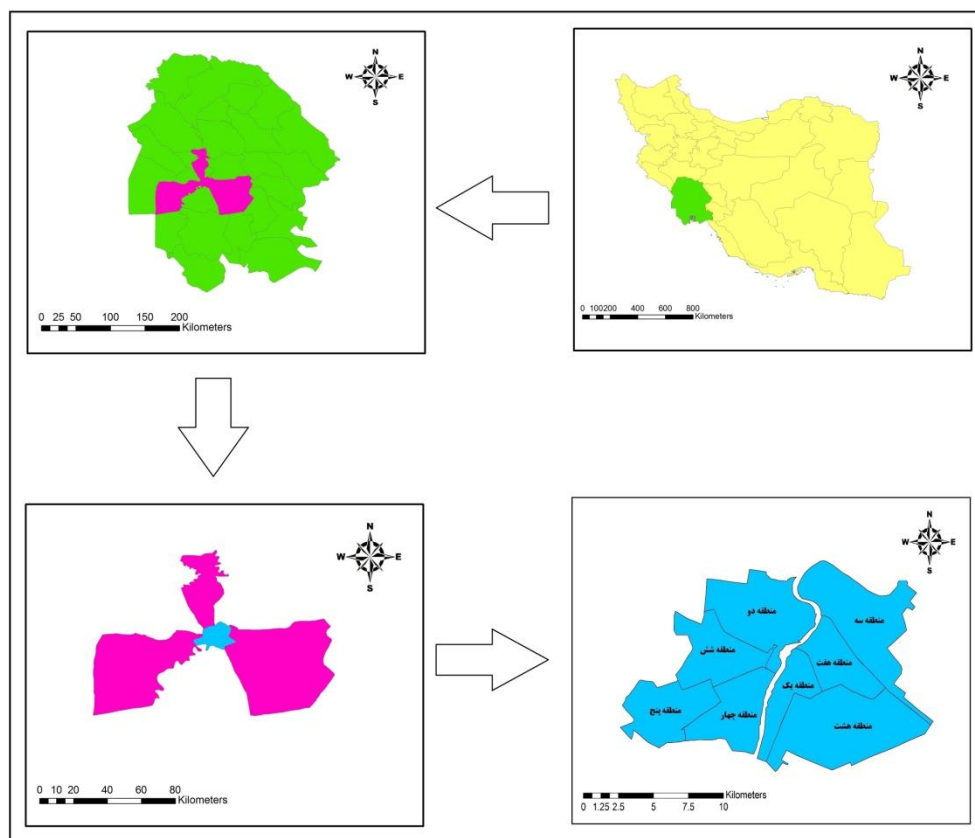
کیفیت کالبدی محلات	۲	۰/۷۱
دسترسی به خدمات و تسهیلات شهری	۳	۰/۷۹
کیفیت تردد حمل‌ونقل عمومی	۳	۰/۶۷
کیفیت بهداشت محیط	۲	۰/۸۲

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

برای تحلیل داده‌ها از آزمون‌های توصیفی (فراوانی‌ها) و آزمون‌های استنباطی (آزمون تفاوت میانگین‌ها شامل: T-test و f، ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه و تحلیل مسیر) در محیط نرم‌افزار SPSS.26 استفاده شده است.

محدوده مورد مطالعه

اهواز، مرکز استان خوزستان یکی از کلان‌شهرهای ایران است. این شهر که در بخش مرکزی شهرستان اهواز و در محدوده جغرافیایی ۳۱ درجه و ۲۰ دقیقه عرض شمالی از خط استوا و ۴۸ درجه و ۴۰ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ قرار دارد. استان خوزستان از دو ناحیه عمده کوهستانی و جلگه‌ای تشکیل شده است. شهر اهواز در ناحیه جلگه‌ای خوزستان واقع شده است که بخش عمده آن از آبرفت‌های رودهای کارون، کرخه و جراحی به وجود آمده است. شهر اهواز از سمت شمال به شهرهای شیبان، ویس، ملاثانی، شوشتر، دزفول و شوش؛ از شرق به شهرستان رامهرمز؛ از غرب به شهر حمیدیه و دشت آزادگان و از سمت جنوب به شهرهای شادگان، بندر ماهشهر، خرمشهر و آبادان محدود می‌گردد. مساحت شهر اهواز ۲۰۴۷۷ هکتار است که ۶۹۲۳ هکتار آن را بافت شهری تشکیل می‌دهد و همچنین چهارمین شهر وسیع ایران پس از تهران، مشهد و تبریز می‌باشد. این شهر در بخش جلگه‌ای با ارتفاع ۱۸ متر از سطح دریا واقع می‌باشد (Goodarzi., & Hajipour, 2018).

شکل ۱- محدوده مورد مطالعه

بحث و ارائه یافته‌ها

یافته‌های توصیفی

از میان سؤال جنسیت پاسخ‌دهندگان به سؤالات، ۴۱/۹ درصد از جامعه آماری زنان و ۵۸/۱ درصد مردان بوده‌اند. در بررسی وضعیت تأهل، ۲۳/۷ درصد از پاسخ‌گویان مجرد و ۷۳/۳ درصد متأهل می‌باشند. در بررسی سن پاسخ‌گویان ۶/۶ درصد از پاسخ‌گویان به پرسشنامه،

۶/۶ درصد زیر ۲۰ سال، ۷۳/۴ درصد ۲۱ الی ۴۰ سال، ۱۴/۹ درصد ۴۱ الی ۶۰ و ۵ درصد از آن‌ها در گروه سنی ۶۱ الی ۸۰ درصد قرار دارند. در بررسی وضعیت تحصیلات پاسخ‌گویان، ۱/۲ درصد دارای سواد خواندن و نوشتن، ۲/۹ درصد نهضت سوادآموزی، ۷/۹ درصد ابتدایی، ۱۲/۴ درصد راهنمایی - سیکل، ۱۷/۴ درصد متوسطه - دیپلم ناقص، ۱۹/۵ درصد دیپلم - پیش‌دانشگاهی، ۲۶/۱ درصد فوق‌دیپلم و ۱۰/۴ درصد از پاسخ‌گویان دارای تحصیلات لیسانس بوده‌اند. از نظر نوع شغل، ۳۱/۵ درصد از پاسخ‌گویان دارای شغل دولتی و ۶۸/۵ درصد دارای شغل آزاد می‌باشند. بر اساس نتایج حاصل از پرسشنامه، از نظر وضعیت اشتغال ۴۸/۱ درصد از افراد مورد پرسش قرار داده‌شده شاغل، ۶/۲ درصد بازنشسته - از کارافتاده، ۲۰/۷ درصد بیکار، ۵/۴ درصد دانشجو، ۱۷/۸ درصد خانه‌دار و ۱/۷ درصد سایر موارد بوده‌اند.

بر اساس نتایج حاصل از پرسشنامه، ۱/۲۴ درصد افراد مورد پرسش قرار داده‌شده کمتر از ۲۰۰ هزار تومان در ماه درآمد دارند. ۱۱/۳۳ درصد افراد بین ۲۰۰ تا ۴۰۰ هزار تومان در ماه درآمد دارند. ۳۱/۱۲ درصد از افراد مورد پرسش قرار داده‌شده، بین ۴۰۰ تا ۶۰۰ هزار تومان، ۲۱/۴۶ درصد بین ۶۰۰ تا ۸۰۰ هزار تومان، ۱۷/۹۵ درصد بین ۸۰۰ هزار تا ۱ میلیون تومان و ۱۶/۹۰ درصد از افراد بالای ۱ میلیون در ماه درآمد دارند.

از نظر مدت‌زمان اقامت در محله‌ی مسکونی، ۱۸ درصد کمتر از ۱۰ سال، ۲۴ درصد بین ۱۰-۱۵ سال و بقیه بیش از ۱۵ سال سابقه اقامت در محله‌ی مسکونی را داشته‌اند.

جدول ۳- نتایج میانگین هر یک از متغیرهای پژوهش

متغیرها	بیشترین میانگین	کم‌ترین میانگین
اقتصادی	۴/۵۲	۳/۴۶
اجتماعی	۴/۲۸	۳/۰۰
کیفیت کالبدی محلات	۳/۳۵	۴/۰۷
دسترسی به خدمات و تسهیلات شهری	۵/۰۲	۴/۲۳
کیفیت تردد حمل‌ونقل عمومی	۳/۱۲	۲/۸۱
کیفیت بهداشت محیط	۳/۰۵	۲/۴۷

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

با توجه به جدول فوق‌الذکر ملاحظه می‌شود که شاخص دسترسی به خدمات و تسهیلات شهری با داشتن بالاترین میانگین (۵/۰۲) در رتبه اول قرار گرفته؛ شاخص اقتصادی با میانگین (۴/۵۲) در رتبه دوم، شاخص اجتماعی با میانگین (۴/۲۸) در رتبه سوم، شاخص کیفیت کالبدی محلات با میانگین (۳/۳۵) در رتبه چهارم، شاخص کیفیت تردد حمل‌ونقل عمومی با میانگین (۳/۱۲) در رتبه پنجم و شاخص کیفیت بهداشت محیط با میانگین (۳/۰۵) در رتبه ششم قرار دارد.

جدول ۴- جدول نتایج آزمون رابطه‌ی بین متغیرهای مستقل و زمینه‌ای و وابسته

متغیرها	رضایت‌مندی از محله مسکونی
سن	مقدار کمیت F سطح معناداری ۳۴/۲۰۵ ۰/۰۰۱
جنسیت	مقدار کمیت T سطح معناداری ۵/۳۶۱ ۰/۰۰۰
تحصیلات	مقدار کمیت F سطح معناداری ۱۲/۰۰۷ ۰/۰۲۴
مدت اقامت	مقدار کمیت F سطح معناداری ۱۷/۵۰۱ ۰/۰۰۳
وضع اشتغال	مقدار کمیت F سطح معناداری ۹/۱۱۷ ۰/۰۲۱

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

نتایج جدول شماره (۵)، نشان می‌دهد که:

- رابطه‌ی میان سن ساکنان و میزان رضایت آن‌ها مثبت و مستقیم می‌باشد. به گونه‌ای که هر چه میزان سن آن‌ها بالاتر برود، سطح رضایت‌مندی آن‌ها از سکونت در محله افزایش می‌یابد.
- بر اساس نتایج حاصل از جدول، میان جنسیت و سطح رضایت از کیفیت محیط مسکونی رابطه‌ی معناداری وجود دارد. در این بخش، میزان رضایت زنان از محلات مسکونی‌شان بیش از مردان است.

- رابطه‌ی میان میزان تحصيلات شهروندان با سطح رضایت‌مندی از سکونت در محله‌ی مسکونی منفی و غیرمستقیم می‌باشد. به‌گونه‌ای که هر چه میزان تحصيلات شهروندان بالاتر رود میزان رضایت‌مندی آن‌ها از محل سکونت کاهش می‌یابد.
- میان مدت اقامت در محله مسکونی و سطح رضایت از کیفیت محله رابطه معناداری وجود دارد. هر چه مدت اقامت افراد در محلات افزایش یابد، به سطح رضایت از محله سکونتی نیز افزوده می‌گردد.

جدول ۶- جدول نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین متغیرهای مستقل و وابسته

متغیرها	رضایت از محله‌ی مسکونی	اقتصادی	اجتماعی
اقتصادی	$r=۳۰۶$ $Sig=۰/۰۰۱$	-	-
اجتماعی	$r=۸۳۴$ $Sig=۰/۰۰۰$	$r=۲۰۵$ $Sig=۰/۰۰۰$	-
کیفیت کالبدی محلات	$r=۱۱۸$ $Sig=۰/۰۰۰$	-	-
دسترسی به خدمات و تسهیلات شهری	$r=۲۰۴$ $Sig=۰/۰۰۰$	-	-
کیفیت تردد حمل‌ونقل عمومی	$r=۲۵۹$ $Sig=۰/۰۰۰$	$r=۳۵۱$ $Sig=۰/۰۰۰$	$r=۱۸۲$ $Sig=۰/۰۰۰$
کیفیت بهداشت محیط	$r=۲۳۱$ $Sig=۰/۰۰۰$	-	

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

همان‌گونه که جدول شماره (۶)، نشان می‌دهد:

- شاخص اجتماعی، رابطه‌ی قوی‌تری با میزان رضایت‌مندی دارد، در مقابل رابطه‌ی ضعیفی میان کیفیت کالبدی محلات و سطح رضایت وجود دارد.
- هر چه سطح اقتصادی ساکنان بالاتر باشد، میزان رضایت از سکونت در محله نیز افزایش می‌یابد.
- کیفیت کالبدی محلات رابطه‌ی قوی‌تری با شاخص اقتصادی و رابطه‌ی ضعیف‌تری با سطح رضایت‌مندی ساکنان دارد.
- هر چه میزان دسترسی به خدمات و تسهیلات شهری افزایش یابد، بر میزان رضایت‌مندی از محله‌ی مسکونی افزوده می‌شود.
- هر چه کیفیت تردد وسایل حمل‌ونقل عمومی افزایش یابد، بر میزان رضایت از محله‌ی مسکونی، شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی نیز افزوده می‌گردد.

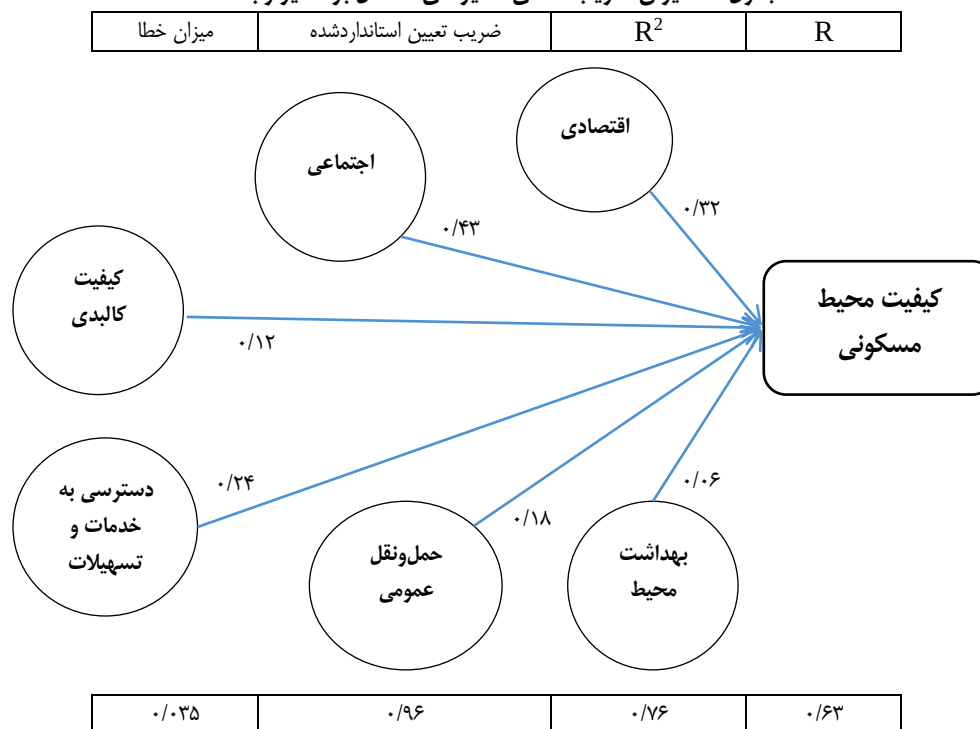
جدول ۷- ضرایب مربوط به متغیرهای رضایت‌مندی از محله‌ی مسکونی

Sig	T	ضرایب استاندارد	ضرایب استاندارد نشده		
		Beta	خطای معیار	B	
۰/۰۰۰	۷/۰۲۳	۰/۳۶۰	۰/۰۲۱	۰/۲۹۳	اقتصادی
۰/۰۰۰	۶/۸۴۳	۰/۳۹۴	۰/۰۱۷	۰/۴۶۲	اجتماعی
۰/۰۰۱	۴/۰۳۷	۰/۰۶۴	۰/۲۱۵	۲/۰۴۱	کیفیت کالبدی محلات
۰/۰۰۰	۶/۰۶۲	۰/۲۰۴	۰/۰۷۲	۰/۵۰۹	دسترسی به خدمات و تسهیلات شهری
۰/۰۰۰	۵/۵۴۷	۰/۱۰۸	۰/۰۸۹	۰/۵۲۶	کیفیت تردد حمل‌ونقل عمومی
۰/۰۰۰	۳/۰۹۴	۰/۰۳۱	۰/۲۴۴	۲/۰۶۱	کیفیت بهداشت محیط

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳

نتایج به‌دست‌آمده حاکی از آن است که شاخص اجتماعی بیشترین تأثیر را بر رضایت‌مندی از محله‌ی مسکونی (۰/۳۹۴) دارد و پس از آن به ترتیب شاخص اقتصادی (۰/۳۶۰)، دسترسی به خدمات و تسهیلات شهری (۰/۲۰۴)، کیفیت تردد حمل‌ونقل عمومی (۰/۱۰۸) و کیفیت کالبدی محلات (۰/۰۶۴) قرار دارد. کمترین میزان تأثیر مربوط به متغیرهای کیفیت بهداشت محیط (۰/۰۳۱) است.

جدول ۸- میزان ضریب خطای متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

شکل ۱- تحلیل مسیر رابطه شاخص‌های کیفیت محیط از نظر شهروندان

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

برای دستیابی به این موضوع که مدل علی ارائه شده در دیاگرام تحلیل مسیر چه میزان از واریانس متغیر وابسته را تبیین می‌کند، باید از ضریب تعیین R^2 کمک گرفت. R^2 به دست آمده به روش Enter برای کلیه متغیرها در این پژوهش پس از محاسبه در جدول شماره (۹) ارائه شده است. مقدار ضریب تعیین برابر با ۰/۷۶ است، یعنی ۷۶ درصد از مجموعه تغییرات وابسته توسط مدل تحلیلی تبیین می‌شود.

جدول ۹- نتایج حاصل از تحلیل مسیر

متغیرهای مستقل	تأثیر مستقیم	تأثیر غیرمستقیم	تأثیر کل
اقتصادی	۰/۳۲	۰/۱۸	۰/۴۲
اجتماعی	۰/۴۳	۰/۱۰	۰/۴۳
کیفیت کالبدی محلات	۰/۱۲	۰/۱۳۵	۰/۱۴۷
دسترسی به خدمات و تسهیلات شهری	۰/۲۴	۰/۲۹	۰/۵۳
کیفیت تردد و حمل و نقل عمومی	۰/۱۸	۰/۵۶	۰/۷۴
کیفیت بهداشت محیط	۰/۰۶	۰/۵۷۲	۰/۶۳۲

مأخذ: (یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

شکل ۱ و جدول ۹، تحلیل مسیر عوامل مؤثر بر کیفیت محیط را از دید شهروندان در شهر اهواز را نشان می‌دهد. نتایج نشان می‌دهد که شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، دسترسی به خدمات و تسهیلات شهری، کیفیت تردد حمل و نقل عمومی، کیفیت کالبدی محلات و کیفیت بهداشت محیط به ترتیب در رتبه‌های اول تا ششم تأثیرگذاری قرار دارند که بیشترین تأثیر ۰/۴۳ (شاخص اجتماعی) و کمترین تأثیر را (۰/۰۶) شاخص کیفیت بهداشت محیط داشته است.

بحث و نتیجه‌گیری

افزایش جمعیت و مهاجرت‌های وسیع به شهرها موجب توسعه نگرش کمیت‌گرا به مسکن شده است لذا این امر در نهایت باعث کاهش توجه به کیفیت محیط مسکونی شده است. این امر در کشور ما زمینه‌ساز ایجاد مسائل اجتماعی، اقتصادی و سیاسی بسیاری شده است؛ بنابراین این پژوهش با تعریف شاخص‌های مؤثر در محیط مسکونی (محیطی، اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی، کالبدی و مدیریتی) در تلاش است تا بعد ذهنی شهروندان را از طریق پیمایش موردسنجش قرار دهد. بررسی سنجش کیفیت محیط مسکونی از ابعاد مختلف نشان می‌دهد که در برخی موارد میان آنچه ساکنان محیط مسکونی از محل زندگی خود درک می‌کنند، با آنچه که از نتایج سنجش عینی محیط به دست می‌آید، تفاوت‌هایی وجود دارد. معیارهای ارزیابی محیط مسکونی بر اساس شاخص‌های مورد استفاده در برنامه‌ریزی شهری تا حدود زیادی گویای ذهنیت شهروندان از فضا نیز است.

نتایج بررسی حاضر نشان داد که میانگین رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محلات مسکونی در شهر اهواز در حد متوسط به بالا می‌باشد. ضمناً در بررسی عوامل مؤثر بر کیفیت محیط مسکونی، شاخص اجتماعی با ۰/۴۳ و عامل اقتصادی با ۰/۳۲ به ترتیب بیشترین تأثیر را بر رضایت‌مندی از محله‌ی مسکونی را داشته است و تأثیر متغیرهای اجتماعی بیش از متغیرهای اقتصادی بوده است. نتایج به‌دست‌آمده نشان داد که میان متغیر سن و سطح رضایت‌مندی از کیفیت محله‌ی مسکونی رابطه‌ی معنادار و مثبتی وجود دارد. همچنین میان متغیر جنسیت و رضایت‌مندی از کیفیت محیط مسکونی رابطه‌ی معناداری وجود دارد. در میان بررسی شاخص‌های مؤثر بر کیفیت محیط مسکونی، میان شاخص تحصیلات و سطح رضایت‌مندی از کیفیت محیط مسکونی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. با بررسی شاخص مدت اقامت در محله‌ی مسکونی، نتایج نشان داد که ارتباط مستقیم و معناداری میان این شاخص و سطح رضایت از کیفیت محیط مسکونی وجود دارد. به‌گونه‌ای که با افزایش مدت سکونت در محله، سطح رضایت از سکونت نیز افزایش خواهد یافت. نتایج پژوهش نشان داد که تنها معیارهای کالبدی و فیزیکی تعیین‌کننده‌ی کیفیت محیط مسکونی نیستند بلکه توجه به ایجاد بناهای پایدار و نوساز مطابق با ویژگی‌های اجتماعی، بومی، جوی و اقتصادی می‌تواند در بالا بردن سطح رضایت شهروندان از کیفیت محیط مسکونی‌شان بسیار مؤثر باشد. در نهایت انطباق کیفیت ذهنی و عینی محیط مسکونی در راستای یکدیگر راه‌حل کلیدی جهت ارتقای کیفیت کل محیط مسکونی مطرح می‌شود.

References

- Alderton, A., Higgs, C., Davern, M., Butterworth, I., Correia, J., Nitvimol, K. & Badland, H. (2021). Measuring and monitoring livability in a low-to-middle income country: A proof-of-concept for Bangkok, Thailand and lessons from an international partnership. *Cities & health*, 5 (3), 320-328. <http://dx.doi.org/10.1080/23748834.2020.1813537>
- Allahgholipour Melayoussef, S., & Hafezifar, M. (2021). Investigating gender and its differences in the perception of urban space. *Specialized scientific quarterly of urban design studies and urban researches*, 4(4), 42-37. [In Persian]
- Al-Thani, S. K., Amato, A., Koç, M., & Al-Ghamdi, S. G. (2019). Urban sustainability and livability: An analysis of Doha's urban-form and possible mitigation strategies. *Sustainability*, 11 (3), 786. <https://doi.org/10.3390/su11030786>
- Amanpour, S., & Daripour, Nadia. (2014). measuring the status of quality of life indicators in Ahvaz using Visual Promethee software, case study: Region 4. *Social Sciences Quarterly*, 9(2), 55-76. https://journals.iau.ir/article_529514.html [In Persian].
- Asadi, B., & Mahmoudi, A. (2015). The Neighborhood; Forgotten social institution in today's housing. The second international conference on innovation in science and technology, Singapore, December. [In Persian]
- Barati, N., & Kakavand, E. (2013). Comparative Evaluation of the Environmental Quality of Residential Place with an Emphasis on Citizens' Image (Case Study: Qazvin City). *Journal of Fine Arts: Architecture & Urban Planning*, 18(3), 25-32. doi: 10.22059/jfaup.2013.51315 [In Persian].
- Bayramzadeh, N., & Shahsavari, A. (2023). Prioritization of Urban Regions from the Perspective of Physical and Environmental Indicators of Livability (Case Study: 5 Regions of Urmia). *Journal of Urban Sustainable Development*, 4(11), 17-31. doi: 10.22034/usd.2023.706523 [In Persian].

- Davodi, M., Khadem Al-Hosseini, A., Sabri, H., Gandomkar, A., & Mahkouei, H. (2022). Evaluation and analysis of livability components of eight areas of Ahvaz city. *Geography and Environmental Studies*, 10(37), 7-20. [In Persian]
- Haghi, Y., Ali Babalo, L., ansari gabli, A., & karmi, S. (2022). Investigating and analyzing the status of urban quality indicators from the perspective of citizens (Case study: Garmsi city). *Geography and Human Relationships*, 4(4), 111-122. doi: 10.22034/gahr.2022.298799.1595 [In Persian].
- Hekmati, A., Joodaki, H., & Ziari, Y. (2023). Urban Livability in District 22 of Tehran City, Iran. *Geo Res*, 38(2), 143-150 URL: <http://georesearch.ir/article-1-1452-fa.html> [In Persian].
- Heydari, M.T., Haghi, Y., Nasiri, S., & Moharami, S. (2022). Analysis of livability Regeneration Promotions in the Informal livability Text of the City (Case Study: Zanjan). *Geography and Development*, 19(65), 27-52. <https://doi.org/10.22111/j10.22111.2021.6520> [In Persian].
- Irandoost, K., Isa Lo, A.A., & Shahmoradi, B. (2012). Livability index in urban environments (case study: the central part of the holy city of Qom). *Urban Economics and Management*, 4(13), 101-118. [In Persian]
- Irvani, M., & Khodapanahi, M.K. (1992). *Psychology of emotion and perception*. Tehran: Samt. [In Persian]
- Juntti, M., Costa, H., & Nascimento, N. (2021). Urban environmental quality and wellbeing in the context of incomplete urbanization in Brazil: Integrating directly experienced ecosystem services into planning. *Journal of Progress in Planning*, Vol.143. <https://doi.org/10.1016/j.progress.2019.04.003>
- Khakpoor, B., Bolori, Z., & davari, R. (2023). analysis of factors affecting the voidability of dense neighborhoods in the city Based on fuzzy cognitive map (studied amol city). *Journal of Geography and Planning*, 27(84), 45-55. doi: 10.22034/gp.2023.14584 [In Persian].
- Khanmohammadi, F. (2023). The Comparative Approach of Urban Environment Quality with Emphasis on the Mental Image of Citizens of Tehran. *Urban Economics and Planning*, 4(3), 56-71. doi: 10.22034/uep.2023.401366.1371 [In Persian].
- Kharazmi, Sh. (2004). Quality of life and requirements of the digital age in Iran. *World newspaper*. [In Persian]
- Krishnan, S., & Firoz M. (2020). Regional urban environmental quality assessment and spatial analysis. *Journal of Urban Management*, 9(2), 191-204. <https://doi.org/10.1016/j.jum.2020.03.001>
- Li, N., Feng, C., Shi, B., Kang, R., & Wendong, W. (2022). Does the change of official promotion assessment standards contribute to the improvement of urban environmental quality?. *Journal of Cleaner Production*, Vol. 34. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.131254>
- Lotfi, S., Faraji Molaei, A., Manouchehri, A., & Azimi, A. (2011). Analysing Urban Quality of Life Using Entropy Method and SAW Technique Case Study: Urban Texture of Miyandoab. *GEOGRAPHICAL PLANNING OF SPACE*, 1(1), 69-85. [In Persian]
- Majedi, H and Bandarabad, A.R. (2013). Examining global and local standards of livable city. *Hoviyat Shahr*, No. 8(17), 65-76. [In Persian]
- MohammadEbrahimi, M., & Oshnooei Nooshabadi, A. (2022). Prioritization of the Elements Affecting Urban Environmental Quality in Shiraz. *Spatial Planning*, 12(3), 47-66. doi: 10.22108/sppl.2022.125087.1534 [In Persian].
- Ouyang, W., Wang, B., Li, T., & Niu, X. (2017). Spatial deprivation of urban public services in migrant enclaves under the context of a rapidly urbanizing China: An evaluation based on suburban Shanghai. *Cities*, 60, 436–445. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2016.06.004>
- Pourjafar, M.R., Kokabi, A., & Taghvaei, A. (2005). Planning the quality of urban life in urban centers, definitions and indicators. *Urbanization Essays*, 9(12), 13-6. [In Persian]
- Rahnema, M. R., Ganbari, M., Mohammadi Hamidi, S., & Hosseini, S. M. (2019). Evaluation and measurement of livability in Ahvaz metropolis. *Sustainable city*, 2(2), 1-17. doi: 10.22034/jsc.2019.197229.1090 [In Persian].
- Saraei, M., & Yarahmadi, M. (2022). Identification and Evaluation of Livability Components in Urban Areas (A Case Study: Esfarayen City). *Geography and Environmental Sustainability*, 12(4), 23-35. doi: 10.22126/ges.2022.7545.2513 [In Persian]

- Sarvar, H., & Asghary, R. (2021). Analysis of the Public Spaces of Cities via a vitality approach: A Case Study of Ata Coastal Park of Miandoab. *Spatial Planning*, 11(4), 27-46. doi: 10.22108/sppl.2021.119601.1431[In Persian].
- Seydian, S.A., & Beghami, M. (2014). Evaluation of the effective components in creating a sense of belonging to the place of Isfahan city. The second international conference on modern researches in civil engineering, architecture and urban planning, Istanbul, Turkey, March. [In Persian]
- Shokrgozar, A., Nemati Alikan, H., Shakak Nalos, A., & Abedini, Gh. (2018). The Assessment of Urban Residential Environment with Satisfaction Approach Based on Experimental Point of View (Case Study: Urmia). *Haft Hesar J Environ Stud*, 6 (24), 93-105 URL: <http://hafthesar.iauh.ac.ir/article-1-573-fa.html>[In Persian].
- Sofeska, E. (2017). Understanding the Livability in a City through Smart Solutions and Urban Planning Toward Developing Sustainable Livable Future of the City of Skopje. *Procedia Environmental Sciences*, 37(17), 442-453. <https://doi.org/10.1016/j.proenv.2017.03.014>
- Statistics of Ahvaz metropolis. (2023). Deputy of Planning and Development of Ahvaz Municipality. [In Persian]